Зведений аналіз за результатами реалізації соціологічного дослідження (глибинних експертних інтерв'ю) у п'яти державах Центральної Азії

У межах проєкту «Європа та Центральна Азія: діалог без кордонів», який реалізується БО «Міжнародний благодійний фонд громадської дипломатії» спільно з ГО «Центр геополітичних досліджень "KONSTANTA R&D Group"» за організаційної та фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження», у лютому–березні 2026 року було проведено серію з п'яти експертних досліджень, що охопили всі держави Центральної Азії — Республіку Казахстан, Республіку Узбекистан, Киргизьку Республіку, Республіку Таджикистан і Туркменістан.

У межах досліджень проведено 83 глибинні експертні інтерв'ю при запланованому показнику щонайменше 75, тобто кількісний показник перевиконано на 8 інтерв'ю, або на 10,7%. Забезпечено охоплення всіх п'яти цільових держав Центральної Азії.

До досліджень залучалися представники бізнесу, аналітичних центрів, академічного середовища, експертних та громадських спільнот із практичним досвідом у сферах економіки, логістики, інвестицій, міжнародного співробітництва та регіонального розвитку. Такий підхід дозволив поєднати оцінки представників різних професійних середовищ та отримати ширшу картину сприйняття України, актуального стану двосторонньої взаємодії та можливостей її подальшого розвитку.

Географічний розподіл респондентів: Республіка Казахстан — 21 особа (25,3%); Республіка Узбекистан — 17 осіб (20,5%); Киргизька Республіка — 15 осіб (18,1%); Республіка Таджикистан — 15 осіб (18,1%); Туркменістан — 15 осіб (18,1%).

Гендерний розподіл: 55 чоловіків (66,3%) та 28 жінок (33,7%). У розрізі держав: Республіка Казахстан — 13 чоловіків та 8 жінок; Республіка Узбекистан — 13 чоловіків та 4 жінки; Киргизька Республіка — 6 чоловіків та 9 жінок; Республіка Таджикистан — 13 чоловіків та 2 жінки; Туркменістан — 10 чоловіків та 5 жінок.

Дослідження були спрямовані на визначення особливостей сприйняття України в кожній із п'яти держав, оцінку фактичного стану та потенціалу співпраці, виявлення основних бар'єрів для її розвитку, перспективних секторів економічної взаємодії, можливостей транспортно-логістичної співпраці, участі держав Центральної Азії у відновленні України та конкурентних переваг України в регіоні. Окрему увагу було приділено визначенню відмінностей між п'ятьма державами та можливості формування диференційованих підходів України до розвитку відносин із кожною з них.

Ключові результати та узагальнені висновки

Загальна картина, сформована за результатами п'яти досліджень, є водночас стримано позитивною і доволі вимогливою до України. У матеріалах усіх п'яти досліджень не простежується сприйняття України як стороннього або неактуального партнера. Навпаки, експертні оцінки свідчать про наявність інтересу до України та визнання її потенційної економічної цінності для регіону. Водночас практично в усіх дослідженнях ця позитивна оцінка супроводжується ще одним важливим висновком: наявний рівень взаємодії не відповідає реальним можливостям співпраці.

Фактично йдеться про системну недореалізацію потенціалу. Україна розглядається як держава, з якою можливо і доцільно розвивати економічні, транспортні, технологічні, освітні та інші зв'язки, однак існуюча співпраця залишається або надто вузькою, або недостатньо регулярною, або слабко інституціоналізованою. У низці випадків контакти значною мірою залежать від окремих інституцій, компаній чи особистих зв'язків і ще не сформували достатньо щільної системи постійної взаємодії.

Одним із найбільш виразних спільних висновків п'яти досліджень є домінування логістичного чинника. Саме транспортно-логістичні обмеження майже в усіх дослідженнях виступають одним із головних бар'єрів для розвитку економічної співпраці. Йдеться не лише про географічну віддаленість України та Центральної Азії. В експертних оцінках простежується значно ширший комплекс проблем: висока вартість перевезень, недостатня диверсифікація маршрутів, залежність від транзитних держав, обмежена пропускна спроможність окремих напрямків, складність мультимодальної логістики, нерівномірність тарифів, нестабільність строків доставки, бюрократизовані митні процедури та недостатня цифровізація супроводу вантажів.

Сукупність цих факторів ускладнює масштабування навіть тих напрямів співпраці, де існує очевидний економічний інтерес з обох сторін. Таким чином, проблема полягає не стільки у відсутності попиту на співпрацю з Україною, скільки у відсутності достатньо надійної, економічно конкурентної та передбачуваної фізичної інфраструктури для її розвитку. Це робить транспортно-логістичну проблематику не допоміжним, а одним із ключових питань подальшої української політики щодо регіону.

Водночас той самий логістичний фактор виступає і однією з головних можливостей для поглиблення співпраці. Практично в усіх державах Центральної Азії розвиток альтернативних маршрутів до європейських ринків розглядається як важливий довгостроковий пріоритет. Регіон дедалі більше орієнтується на диверсифікацію транспортних зв'язків та пошук маршрутів, які дозволяють зменшити залежність від обмеженої кількості традиційних транзитних напрямків.

У цій логіці Україна потенційно може відігравати значно важливішу роль, ніж сьогодні. Йдеться не лише про українську територію як складову транспортних маршрутів, а про можливість включення України до ширшої системи євразійської транспортної зв'язності — через Чорне море, Кавказький напрям та мультимодальні транспортні рішення. Для держав Центральної Азії Україна в такій моделі може становити інтерес не лише як окремий ринок, а і як одна з потенційних ланок транспортного та торговельного сполучення з Європейським Союзом.

При цьому очікування щодо швидкості реалізації таких маршрутів залишаються стриманими. В експертних відповідях переважає помірний або обережний оптимізм, однак не очікування швидкого прориву. Формування стійких сухопутних і комбінованих транспортних коридорів між Центральною Азією та Європою за участю України розглядається радше як середньострокове завдання. Для його реалізації потрібні не лише фінансові ресурси, але й політична координація, синхронізація тарифної політики, спрощення митних і транспортних процедур, розвиток інфраструктури, залучення міжнародних фінансових інституцій та довгострокова взаємодія між державами й бізнесом.

Саме тому логістика у п'яти дослідженнях постає не просто як технічна або секторальна тема, а як один із головних тестів на спроможність України сформувати системну економічну присутність у регіоні. Без вирішення питання фізичної зв'язності можливості розвитку торгівлі, промислової кооперації, аграрного експорту, участі у виробничих ланцюгах та інших напрямів залишатимуться обмеженими.

Другим важливим спільним висновком є виразно прагматичний характер економічних пріоритетів. У державах Центральної Азії найбільш перспективними вважаються ті сфери, де співпраця здатна забезпечити конкретний прикладний та економічний результат. Передусім це промисловість і машинобудування, транспорт і логістика, агропромисловий комплекс, цифрові технології, окремі сегменти фінансових послуг, а для окремих держав — інфраструктура, енергетика та фармацевтика.

Така структура пріоритетів є показовою для розуміння можливостей України в регіоні. Експертні оцінки демонструють запит не стільки на абстрактне «поглиблення контактів», скільки на конкретні сектори, конкретні моделі кооперації та конкретні результати. Україна може бути цікавою як функціональний економічний партнер, здатний запропонувати обладнання, інженерні рішення, аграрні технології, технології переробки, цифрові сервіси, промислові компетенції або нові логістичні підходи.

Civil Diplomacy Foundation

Водночас ці пріоритети не є однаковими в усьому регіоні. Республіка Казахстан і Республіка Узбекистан мають ширші та більш диверсифіковані можливості для економічної взаємодії. Для них важливими є виробничі ланцюги, логістика, фінансові механізми, технології та доступ до європейських ринків. У випадку Республіки Казахстан простежується потенціал України як одного з напрямів виходу до європейського економічного простору, а самого Казахстану — як важливого партнера для розширення української присутності в Центральній Азії.

Республіка Узбекистан, з огляду на масштаб внутрішнього ринку та економічну динаміку, може розглядатися одночасно як самостійний перспективний ринок і як одна з платформ для масштабування української економічної присутності в регіоні. Особливого значення тут можуть набувати промислова кооперація, агропромисловий сектор, технології, торгівля та розвиток нових бізнес-зв'язків.

Туркменістан демонструє інший профіль потенційної взаємодії, де більш вираженою є інфраструктурна, індустріальна та ресурсна логіка. Потенційна цінність України в цьому випадку пов'язана з виробничими, інженерними та технологічними компетенціями, які можуть бути затребувані під час реалізації інфраструктурних та модернізаційних завдань.

Республіка Таджикистан і Киргизька Республіка демонструють інший профіль потенційного попиту. Тут більшого значення набувають прикладні рішення в агропромисловому комплексі, енергетиці, логістиці, цифровізації та інших секторах, де можливе застосування відносно гнучких, адаптивних та менш ресурсомістких форматів кооперації.

Саме тому одним із принципових висновків усіх п'яти досліджень є те, що Центральну Азію недоцільно розглядати як єдиний однорідний ринок. Попри спільність низки регіональних тенденцій, кожна з п'яти держав має власну структуру попиту, економічні можливості, інституційні особливості та пріоритети співпраці. Для України це означає необхідність формування не однієї універсальної моделі роботи з регіоном, а кількох паралельних і взаємодоповнюючих підходів.

У практичному вимірі Республіка Казахстан може розглядатися як важливий транзитний, економічний і ресурсний партнер; Республіка Узбекистан — як великий ринок та потенційна платформа для масштабування економічної присутності; Туркменістан — як перспективний інфраструктурний та ресурсний партнер; Республіка Таджикистан — як напрям для розвитку прикладних рішень у базових секторах; Киргизька Республіка — як простір для більш гнучких та адаптивних форматів співпраці. Такий поділ не означає жорсткої спеціалізації відносин, але дозволяє чіткіше визначити найбільш перспективні точки входу для українських інституцій і бізнесу.

Сприйняття самої України в експертному середовищі регіону також має кілька стійких характеристик. По-перше, Україна асоціюється з агропромисловими компетенціями. Йдеться не лише про аграрне виробництво, а й про переробку, агротехнології, виробництво техніки, окремі види обладнання та можливості побудови ланцюгів доданої вартості.

По-друге, позитивно оцінюється індустріальний та інженерний потенціал України. У відповідях експертів фігурують машинобудування, виробництво промислового обладнання, інженерні розробки та прикладні технології. Це є важливим ресурсом для співпраці з державами регіону, значна частина яких перебуває у процесі модернізації промисловості та інфраструктури.

По-третє, важливою конкурентною перевагою є людський капітал і цифрові компетенції України. Україна сприймається як потенційне джерело IT-рішень, інженерних кадрів, прикладних цифрових сервісів та досвіду швидкої технологічної адаптації. Для частини держав Центральної Азії, які активно розвивають цифровізацію державних послуг, фінансового сектору, освіти та бізнесу, цей напрям може стати окремою платформою для практичної кооперації.

Окрему роль відіграє європейський вимір України. У матеріалах досліджень прямо або опосередковано простежується думка, що стратегічна цінність України для Центральної Азії пов'язана не лише з її власним економічним потенціалом, але й зі зв'язком з європейським економічним простором. Україна може становити інтерес як партнер, який поглиблює інтеграцію з європейськими правилами та стандартами й потенційно здатний бути однією з ланок ширшої економічної взаємодії між Центральною Азією та Європейським Союзом.

Цей фактор особливо важливий у контексті транспортної та виробничої кооперації. Якщо європейський вимір України буде підкріплений конкретними логістичними, виробничими та торговельними механізмами, він може стати однією з основ довгострокової економічної присутності України в Центральній Азії. У такому разі співпраця з Україною матиме для партнерів у регіоні додаткову цінність не лише через доступ до українського ринку, а й через можливість розвитку ширших зв'язків із європейським економічним простором.

Окремим блоком досліджень стала оцінка потенційної участі держав Центральної Азії у відновленні України. Загальна тональність експертних оцінок є позитивною, однак прагматичною. Участь у відновленні розглядається як можлива та економічно цікава, але не як автоматичний процес. Для її практичної реалізації необхідні зрозумілі механізми входу, прогнозовані умови роботи та прийнятний рівень ризиків.

Найбільш реалістичними напрямами вважаються постачання обладнання і техніки, окремі будівельні та інфраструктурні роботи, логістичні рішення, агропромислові проєкти, а для окремих держав — постачання ресурсів чи матеріалів. Обережніше оцінюються складні фінансові інструменти, довгострокові інвестиційні цикли та формати, що потребують високого рівня інституційної інтеграції.

Це свідчить про те, що найбільш реалістичним на початковому етапі є залучення партнерів із Центральної Азії до тих сегментів відновлення, де існує зрозуміла економічна модель, конкретний предмет співпраці та можливість чітко оцінити ризики й очікуваний результат. Безпекові умови, прозорість процедур та доступ до міжнародних фінансових інструментів у цьому контексті виступають важливими передумовами для переходу від потенційного інтересу до практичної участі.

Важливим фактором є також зовнішня конкуренція за економічну та політичну присутність у Центральній Азії. Регіон уже є простором активної діяльності Китаю, Туреччини, Росії та Європейського Союзу. Кожен із цих гравців використовує власні інструменти: Китай спирається на масштабні інфраструктурні, інвестиційні та торговельні проєкти; Туреччина поєднує економічну, освітню та культурну присутність; Росія зберігає значний вплив через історично сформовані економічні, транспортні, трудові та інформаційні зв'язки; Європейський Союз пропонує фінансові інструменти, стандарти, технології та можливості диверсифікації міжнародних зв'язків.

За таких умов Україна не може будувати свою конкурентну модель на масштабі фінансових ресурсів. Її потенційними перевагами є адаптивність, швидкість взаємодії, практична цінність конкретних рішень, технологічні та інженерні компетенції, а також здатність працювати у секторах і нішах, де українські продукти, технології та досвід можуть мати безпосередню економічну цінність.

Водночас результати досліджень показують, що для посилення української присутності недостатньо лише конкурентної продукції чи окремих успішних контактів. Одним із системних обмежень залишається недостатня інституціоналізація взаємодії. Потрібні постійні канали комунікації між державними органами, бізнес-асоціаціями, торгово-промисловими палатами, університетами, аналітичними центрами та громадськими організаціями України й держав Центральної Азії. Саме такі механізми можуть забезпечити перехід від епізодичних контактів до довгострокового партнерства.

Звідси випливає і головний стратегічний висновок. Якщо Україна прагне посилити присутність у Центральній Азії, вона не може покладатися лише на загальне політичне зближення або ситуативну активізацію двосторонніх контактів. Українська присутність має будуватися через інституціоналізацію співпраці, запуск прикладних проєктів та формування стабільних економічних, експертних і академічних механізмів взаємодії.

У короткостроковій перспективі це передбачає створення та підтримку постійних платформ взаємодії між державою, бізнесом, університетами й експертним середовищем, активізацію прямих контактів і систематичний обмін інформацією щодо конкретних можливостей співпраці. Важливо, щоб комунікація з державами Центральної Азії відбувалася не лише на рівні загальних політичних декларацій, а й на рівні профільних міністерств, компаній, галузевих асоціацій, університетів та експертних структур.

У середньостроковій перспективі доцільним є запуск демонстраційних секторальних проєктів, здатних показати практичну цінність українсько-центральноазійської співпраці. Найбільш перспективними для цього є транспорт і логістика, агропромисловий комплекс і переробка, промисловість та машинобудування, енергетика, цифрові технології та окремі інфраструктурні напрями.

У довгостроковій перспективі стратегічним завданням має стати включення України та держав Центральної Азії до стійких транспортних, торговельних і виробничих ланцюгів, які забезпечуватимуть взаємний економічний інтерес незалежно від ситуативних політичних коливань. Саме наявність таких практичних зв'язків може перетворити Україну з потенційно цікавого партнера на постійного учасника економічних процесів у регіоні.

Окремого значення набуває необхідність посилення української експертизи щодо Центральної Азії. Диференційований характер п'яти держав, відмінності їхніх економік, політичних систем, зовнішньоекономічних пріоритетів та моделей взаємодії з іншими міжнародними партнерами потребують постійного професійного аналізу. Без достатнього розуміння внутрішньої специфіки кожної держави навіть економічно перспективні ініціативи можуть не враховувати реальних умов регіону. Тому розвиток співпраці має супроводжуватися розширенням української експертної присутності, підтримкою прямих контактів із центральноазійськими аналітичними структурами та регулярним оновленням секторальної аналітики.

Особливо перспективними з погляду подальшої аналітичної роботи є енергетика та транспортно-логістична співпраця. Саме ці напрями поєднують економічний інтерес України та держав Центральної Азії з ширшими процесами диверсифікації маршрутів, зміни регіональних торговельних потоків і пошуку нових моделей зв'язності між Центральною Азією та Європою. Поглиблення української експертизи в цих сферах може стати основою для переходу від загальних рекомендацій до розробки конкретних моделей і проєктів співпраці.

Таким чином, сукупний аналіз результатів п'яти досліджень засвідчує, що Україна має значний, однак наразі недостатньо реалізований потенціал співпраці з державами Центральної Азії. У регіоні існує інтерес до українських економічних, промислових, аграрних, технологічних та інженерних компетенцій, а європейський вектор України створює додаткові можливості для розвитку транспортної та торговельної взаємодії.

Водночас реалізація цього потенціалу потребує переходу від окремих контактів та загального політичного й економічного інтересу до системної присутності, сталої інституційної взаємодії та конкретних секторальних проєктів. Така політика має враховувати суттєві відмінності між п'ятьма державами Центральної Азії та базуватися на диференційованих моделях співпраці відповідно до їхніх економічних потреб, можливостей і пріоритетів.

Вирішальним фактором у перспективі стане не лише рівень зацікавленості у співпраці з Україною, а здатність українських державних, бізнесових, академічних та експертних інституцій перетворити цей інтерес на постійні механізми взаємодії, конкретні проєкти та довгострокові партнерства. Саме це визначатиме спроможність України закріпитися в Центральній Азії як практично значущий і довгостроковий партнер.

Отримані результати сформували фактологічну та аналітичну базу для наступних компонентів проєкту та були використані під час підготовки аналітичних матеріалів, практичних рекомендацій і комплексного дослідження щодо перспектив секторальної співпраці України з державами Центральної Азії.

Матеріал підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у межах проєкту «Європа – Центральна Азія: діалог без кордонів».

Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».